

DOI 10.31718/2077-1096.21.2.186

УДК: 378.147.091.33-027.22+177

Ільницька О.М., Пелехан Б.Л., Ярмошук І.Р.

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТА-МЕДИКА У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Івано-Франківський національний медичний університет

Нагальні проблеми сучасності зумовлюють необхідність гуманізації та демократизації всіх сфер суспільного життя. У цих умовах зростає соціальне значення професії лікаря. Особливу увагу привертає професійно-етична культура медичного працівника, оскільки ігнорування ним загальнолюдських цінностей та професійних норм призводить до погіршення здоров'я пацієнта. Потреба у дослідженні проблеми розвитку професійно значущих якостей майбутніх лікарів у процесі професійної підготовки викликана вимогами до медичних працівників, оскільки на них лежить велика відповідальність за здоров'я та життя людей. Професія лікаря висуває до його особистості високі вимоги, що стосуються не лише якості професійної підготовки, а й низки особистісних характеристик. Саме тому пріоритетним напрямком удосконалення професійної підготовки студентів-медиків є формування у них професійно значущих якостей. На основі аналізу наукових джерел проаналізовано різні підходи до визначення сутності професійно значущих якостей студентів-медиків, деталізовано їх зміст, визначено перспективи подальших досліджень. Досліджено, що для ефективної професійної діяльності набір професійно важливих якостей студента-медика в найбільш загальному вигляді може бути представлений таким чином: морально-етичні (чесність, порядність, відповідальність, інтелігентність, людяність, доброта, надійність, принциповість, безкорисливість, уміння тримати слово); комунікативні (особиста привабливість, ввічливість, повага до оточення, готовність допомогти, авторитет, тактовність, уважність, спостережливість, комунікабельність, довіра до оточення); вольові (упевненість в собі, витримка, стриманість, урівноваженість, рішучість, ініціативність, самостійність, цілеспрямованість); організаційні (вимогливість до себе і оточуючих, схильність брати на себе відповідальність, уміння приймати рішення, правильно оцінити себе і пацієнта, уміння планувати свою професійну діяльність).

Ключові слова: студент-медик, майбутній лікар, заклад вищої медичної освіти, розвиток, професійні якості.

Вступ

Потреба у дослідженні проблеми розвитку професійно значущих якостей майбутніх лікарів у процесі професійної підготовки викликана вимогами до медичних працівників, оскільки на них лежить велика відповідальність за здоров'я та життя людей. Професія лікаря висуває до його особистості високі вимоги, що стосуються не лише якості професійної підготовки, а й низки особистісних характеристик. Саме тому пріоритетним напрямком удосконалення професійної підготовки студентів-медиків є формування у них професійно значущих якостей.

Соціальні зміни, без сумніву, впливають на особистість лікаря, в певній мірі формують його як фахівця. Однак при всіх змінах соціально-економічних формацій незмінними залишаються базові якості медичного працівника. Хороший лікар, як суб'єкт медичної діяльності, це не тільки професіонал, наділений ґрунтовними фаховими знаннями, навичками та уміннями, аналітичним мисленням, але і носій високої духовності, доброзичливий у ставленні до колег і пацієнтів, носій позитивного емоційного заряду, тобто особистість із сформованими загальнолюдськими та професійними якостями.

Не дивлячись на те, що більшість науковців наголошують на тому, що у процесі професійної підготовки медичних кадрів необхідно особливу увагу приділяти формуванню не лише професійних знань та умінь, але їхньому етично-моральному розвитку, сьогодні спостерігається розрив між задекларованими та реальними

професійними цінностями.

Аналіз наукових досліджень засвідчив зростання інтересу вчених до проблеми розвитку професійно значущих якостей майбутніх лікарів у процесі професійної підготовки. Однак, незважаючи на розширення напрямів досліджень у галузі морально-етичної культури студентів-медиків, проблема її формування у ще не знайшла належного відображення і потребує подальшого розвитку. Особливо це стосується розвитку професійно значущих якостей майбутніх медичних кадрів.

Актуальність окресленої проблеми, її недостатня теоретико-методична розробленість та нагальна необхідність більш ґрунтовного дослідження зумовили вибір мети нашої статті.

Мета статті

Проаналізувати теоретичні засади досліджуваної проблеми; розкрити підходи сучасних вчених до тлумачення сутності професійно значущих якостей, якими повинен володіти лікар, щоб ефективно здійснювати професійну діяльність; розкрити власний погляд на сукупність професійних якостей студентів-медиків та психолого-педагогічні умови їх формування в умовах освітнього простору закладу вищої медичної освіти; виявити та охарактеризувати зміст і структуру професійно-значущих якостей майбутнього лікаря; визначити перспективи подальших досліджень.

Результати досліджень та їх обговорення

Праця лікаря належить до важкої професійної діяльності. Людина, яка присвятила себе медицині, повинна мати до неї покликання. Доброта, співчуття, милосердя та інші моральні якості в усі часи вважалися головними характеристиками лікаря. І тільки тоді, коли усі ці якості медичного працівника стають його життєвою потребою, можна вважати, що є усі передумови успішного оволодіння професією.

Не дивлячись на те, що для будь-якого кваліфікованого спеціаліста необхідні глибокі знання, для працівників медичної сфери особливо важливі професійно значущі особистісні якості. Очевидно, що без такої складової як рівень моральної культури лікарів, проблема формування медичного професіоналізму не може бути успішно розв'язана. Адже навіть самий високий рівень медичних знань лікаря, висока міра освоєння технічного забезпечення лікувального процесу можуть бути знецінені байдужістю, агресивністю, порушенням правових і моральних норм професійного спілкування.

Т.Корольова вказує на професії, де взаємодія проходить в системі різних координат, як от: «людина – технічна система», «людина-людина», «людина – машина – знакова система» тощо. Дослідниця відзначає, що «професійно важливими якостями спеціаліста в системі «людина – людина» є, перш за все, особистісні компоненти діяльності. Досягнення високого рівня якості вищої медичної освіти дасть майбутньому лікарю можливість включитися в активну професійну діяльність, бути здатним діяти в різних професійних ситуаціях та проявляти себе компетентною особистістю із сформованою духовно-моральною і життєвою позицією» [5].

До факторів, які впливають на формування професійно-етичної культури студентів-медиків, можна віднести: «зовнішні (державна політика; ступінь засвоєння демократичних цінностей; специфіка соціально-професійних відносин; внутрішні (соціокультурний простір професії, що створює певні обмеження чи можливості; специфіка відносин із суміжними вузькими спеціальностями; окремі аспекти інформаційно-комунікативної діяльності професіоналів; індивідуальний професійний досвід); суб'єктивні (загальна культура; мотивація особистості до здобуття професійної освіти; схильність до соціальної практики зі спеціальності) та об'єктивні (загальноосвітні тенденції освіти; стан системи освіти і якість освітніх послуг; культура навчального закладу; престижність професії в суспільстві» [4].

У контексті започаткованого дослідження слушно є позиція М.Асламової щодо чинників, які впливають на розвиток професійно значущих якостей студента-медика. Серед них, на думку вченої, дуже багато таких, які «далекі від спрямованості на класичні гуманні ідеали професії». «Корисливість, цинізм, егоцентризм, за-

значає вчена, на жаль, властиві певній частині майбутніх лікарів, і слід визнати, що це накладає негативний відбиток на подальшу професійну діяльність не лише в морально-етичному плані, а й зміщує акценти в навчальному процесі, орієнтуючи студентів на здобуття не стільки знань, скільки задовільного результату при їхньому контролі, на отримання диплома як найвагоміший результат навчання» [2].

Слушними видаються висновки вченої про те, що «не випадково проблема взаємодії в діаді «той, хто допомагає - той, хто приймає допомогу» стала сьогодні предметом розгляду з психологічних та філософських позицій, що дозволяє більш диференційовано проаналізувати особливості взаємин лікаря і пацієнта і, відповідно, більш кваліфіковано будувати їх у лікувальному процесі. Позитивний результат лікування буде більш швидким і надійним за умови здатності лікаря до взаємодії з пацієнтом, його вміння викликати довіру до себе загалом і своїх професійних рішень зокрема. Мова йде не тільки про технологічний, а й про психологічний шляхи формування професіоналізму, а точніше - про становлення професійно важливих якостей людини як особистості, індивідуальності» [2].

Ми погоджуємося з думкою О. Андрійчук, яка вказує на виключно важливу роль особистісних якостей у роботі лікаря: «Професійні якості регулюють відносини у професійній взаємодії та характеризують рівень і якість професійної діяльності лікаря» [1].

Аналогічної точки зору дотримується В.Москаленко: «Етичний компонент професійної культури містить систему норм, традицій, цінностей, моральних принципів специфічного типу людської діяльності, яка формується, функціонує, аналізується, переосмислюється та удосконалюється через моральні взаємодії та конфлікти і реалізується через професійну діяльність, обумовлюючи та обґрунтовуючи її характер» [9].

Як слушно зауважує Г. Лігінчук, «професійно важливі якості особистості є водночас і передумовами професійної праці, і її новоутвореннями, оскільки вдосконалюються, перетворюються в її процесі» [7].

Автор О.Веселова акцентує увагу на такій важливій якості лікаря як моральна надійність, яка «повинна бути визначальною рисою фахівців у сферах, зорієнтованих на допомогу тим, хто її потребує» [3].

У контексті нашого дослідження цікавими видаються висновки Т.Корольової, Г.Лігінчук, Г.Тимченко та ін. щодо формування комунікативної культури майбутнього лікаря «як інструмента конструктивної взаємодії» [10].

С.Мітіна вказує на такий важливий момент у взаємовідносинах лікаря і пацієнта як емпатія, яка включає здатність людини сприймати емоційний стан хворого та співпереживати йому. Так, на думку вченої, «емпатія є стрижневим по-

няттям емоційного компонента комунікативної компетентності лікаря та фактором його готовності до професійної діяльності в таких формах вияву як співчуття, співпереживання, уміння ставити себе на місце іншого, здатності емоційно відгукуватися на переживання хворих людей» [8].

Низка вчених (М.Асламова, Л.Лимар, В.Левина, ін.) вважають, що професійно значущі якості майбутніх лікарів не можуть розвинути спонтанно. Їх формування – турбота не лише викладачів закладів вищої медичної освіти, які дають знання студентам-медикам, розвивають їхні уміння та навички. Без особистої мотивації сформувати це неможливо. Професійно значущі особистісні якості формуються лише за умови, якщо майбутній лікар розуміє їх зміст та усвідомлює важливість для свого професійного зростання і прагне культивувати їх у собі.

Дослідниця В.Левина вказує на типи якостей, якими повинен володіти студент-медик, а саме: вольові та інтелектуальні. У свою чергу вчена класифікує їх на позитивні та негативні. До позитивних вольових якостей вона відносить акуратність, дисциплінованість, пунктуальність, альтруїзм (готовність у професійній діяльності надати допомогу людям ціною самопожертви або відмови від особистих благ), ввічливість, прояв поваги до людей, турбота про них, рішучість, впевненість, володіння собою. Негативні вольові якості, на думку вченої, це: неорганізованість, лінь та халатність [6].

До позитивних інтелектуальних якостей В.Левина віднесла гнучкість мислення, компетентність, спостережливість, професіоналізм, ерудованість, допитливість, а до негативних - неосвіченість (відсутність або обмеженість базових знань, необхідних для виконання стандартів професійної діяльності), посередність (інтелектуальна обмеженість в галузі професійних знань, задоволеність мінімальним рівнем знань і досвіду, відсутність прагнення до самоосвіти); неухважність (труднощі у сприйнятті та фіксації уваги на професійно значущих фактах, що призводить до плутанини і помилок у професійній діяльності» [6].

Висновки

Отже, для ефективної професійної діяльності набір професійно важливих якостей студента-медика в найбільш загальному вигляді може бути представлений таким чином: морально-етичні (чесність, порядність, відповідальність, інтелігентність, людяність, доброта, надійність, принциповість, безкорисливість, уміння тримати слово); комунікативні (особиста привабливість,

ввічливість, повага до оточення, готовність до допомоги, авторитет, тактовність, уважність, спостережливість, комунікабельність, довіра до оточення); вольові (упевненість в собі, витримка, стриманість, урівноваженість, рішучість, ініціативність, самостійність, цілеспрямованість; організаційні (вимогливість до себе і оточуючих, схильність брати на себе відповідальність, уміння приймати рішення, правильно оцінити себе і пацієнта, уміння планувати свою професійну діяльність).

Виконане дослідження не вичерпує усіх проблем розвитку професійно значущих якостей студента-медика у процесі професійної підготовки. Подальшого дослідження потребує розробка методики формування професійно-етичної культури майбутніх лікарів; дослідження зарубіжного досвіду формування професійних якостей студента-медика; умови ефективного формування професійно-особистісних якостей майбутнього лікаря в освітньому просторі закладу вищої медичної освіти.

Література

1. Andriichuk O.Ia. Vykhovannia humannosti u studentiv medychnoho koledzhu v protsesi fakhovoi pidhotovky [Teaching humanity in medical college students in the process of professional training] [dissertation]. Kyiv, 2003. 19 s. (Ukrainian)
2. Aslamova M. Vykhovannia osobystisnykh yakosteï maibutnoho likaria yak pedahohichna problema [Formation of personal qualities of the future doctor as a pedagogical problem]. Vytoky pedahohichnoi maïsternosti. 2013;12:15-18. (Ukrainian)
3. Veselova EK. Psykholohycheskaïa deontolohïya [Psychological deontology] [dissertation] Sankt-Peterburh, 2003. 402 s. (Russian)
4. Vyscha osvita ta nauka – priorytetni sfery rozvytku suspilstva u XXI stolitti [Higher education and science are priority areas for the development of society in the XXI century]. Rishennia kolehii Ministerstva osvity ta nauky Ukrainy vid 28.02.03. Inf. zb. Minosvity ta nauky Ukrainy. 2003;8:3-14. (Ukrainian)
5. Korolova TV. Model formuvannia profesiino-etychnoi kultury maibutnoho likaria u protsesi humanitarnoi pidhotovky [Model of formation of professional and ethical culture of future medicine in the process of humanitarian training]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serïia «Pedahohika, sotsialna robotâ». 2014; 30: 66-69. (Ukrainian)
6. Levyna VN. Lychnostnie kachestva vracha v sotrudnychestve s patsyentom: uchebnoe posobyie [The personal qualities of a doctor in collaboration with a patient: a textbook]. Yzhevsk, 2016. 60 s. (Russian)
7. Lyhynchuk HH. Psykholohïya professyonalnoi deiatel'nosti [Psychology of professional activity]: Uchebniï kurs [Internet]. Available from: http://www.ecollege.ru/xbooks/xbook059/book/index/index.html?go=part-006*page.htm. (Russian)
8. Mitina SV. Empatïia yak profesiino vazhlyva yakist medychnoho pratsivnyka [Empathy as a professionally important quality of a medical worker]. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. 2017;1(1):83-88. (Ukrainian)
9. Moskalenko VF. Realizatsiïa pryntsyviv Bolonskoi deklaratsii v Natsionalnomu medychnomu universyteti im. O.O.Bohomoltsia [Implementation of the principles of the Bologna Declaration at the OO Bogomolets National Medical University.]. Medychna osvita. 2005;2:24-26. (Ukrainian)
10. Tymchenko II. Formuvannia komunikatyvnoi kultury studentiv u protsesi vyvchennia predmetiv humanitarnoho tsykladu [Formation of communicative culture of students in the process of learning the subjects of the humanities] [dissertation]. Kharkiv, 2001. 17 s. (Ukrainian)

Реферат

РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ЭТИЧЕСКИХ КАЧЕСТВ СТУДЕНТА-МЕДИКА В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ

Ильницькая А.Н., Пелехан Б.Л., Ярмошук И.Р.

Ключевые слова: студент-медик, будущий врач, учреждение высшего медицинского образования, развитие, профессиональные качества.

Насущные проблемы современности обуславливают необходимость гуманизации и демократизации всех сфер общественной жизни. В этих условиях возрастает социальное значение профессии врача. Особое внимание привлекает профессионально-этическая культура медицинского работника, поскольку игнорирование им общечеловеческих ценностей и профессиональных норм приводит к ухудшению здоровья пациента. Потребность в исследовании проблемы развития профессионально значимых качеств будущих врачей в процессе профессиональной подготовки вызвана требованиями к медицинским работникам, так как на них лежит большая ответственность за здоровье и жизнь людей. Профессия врача предъявляет к его личности высокие требования, касающиеся не только качества профессиональной подготовки, но и ряда личностных характеристик. Именно поэтому приоритетным направлением совершенствования профессиональной подготовки студентов-медиков является формирование у них профессионально значимых качеств.

На основе анализа научных источников проанализированы различные подходы к определению сущности профессионально значимых качеств студентов-медиков, детализировано их содержание, определены перспективы дальнейших исследований. Доказано, что для эффективной профессиональной деятельности набор профессионально важных качеств студента-медика в наиболее общем виде может быть представлен следующим образом: морально-этические (честность, порядочность, ответственность, интеллигентность, человечность, доброта, надежность, принципиальность, бескорыстие, умение держать слово); коммуникативные (личная привлекательность, вежливость, уважение к окружающим, готовность помочь, авторитет, тактичность, внимательность, наблюдательность, коммуникабельность, доверие к окружающему) волевые (уверенность в себе, выдержка, сдержанность, уравновешенность, решительность, инициативность, самостоятельность, целеустремленность, организационные (требовательность к себе и окружающим, склонность брать на себя ответственность, умение принимать решения, правильно оценить себя и пациента, умение планировать свою профессиональную деятельность).

Summary

DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL - ETHICAL QUALITIES OF A MEDICAL STUDENT IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

Ilnytska OM, Pelekhan BL, Yarmoshuk IR

Key words: medical student, future doctor, institution of higher medical education, development, professional qualities.

Urgent problems of modernity necessitate the humanization and democratization of all spheres of public life. In these conditions, the social significance of the medical profession is growing. Particular attention is paid to the professional and ethical culture of the medical worker, because ignoring the universal values and professional norms leads to the deterioration of the patient's health. The need to study the problem of developing professionally significant qualities of future doctors in the process of professional training is caused by the requirements for medical workers, as they have a great responsibility for human health and life. The profession of a doctor makes high demands on his personality, concerning not only the quality of professional training, but also a number of personal characteristics. That is why the priority direction of improving the professional training of medical students is the formation of their professionally significant qualities. Based on the analysis of scientific sources, various approaches to determining the essence of professionally significant qualities of medical students are analyzed, their content is detailed, and prospects for further research are determined. The positive intellectual qualities included flexibility of thinking, competence, observation, professionalism, erudition, curiosity, and the negative ignorance (lack or limitation of basic knowledge required to meet the standards of professional activity), mediocrity (intellectual limitations in the field of professional knowledge, satisfaction minimum level of knowledge and experience, lack of desire for self-education); inattention (difficulty in perceiving and fixing attention on professionally significant facts, which leads to confusion and errors in professional activities) It is investigated that for effective professional activity the set of professionally important qualities of a medical student in the most general form can be represented as follows: moral and ethical (honesty, decency, responsibility, intelligence, humanity, kindness, reliability, principledness, selflessness, ability to keep one's word) ; communicative (personal attractiveness, politeness, respect for others, willingness to help, authority, tact, attentiveness, observation, sociability, trust in others); strong-willed (self-confidence, endurance, restraint, balance, determination, initiative, independence, purposefulness; organizational (demanding of oneself and others, tendency to take responsibility, ability to make decisions, properly evaluate oneself and the patient, ability to plan one's professional activity).